

RUSZYĆ SIĘ (379) *vb pf*

się (257), się (122).

inf ruszyć się (76). \diamond *fut 1 sg* ruszę się (7). \diamond *2 sg* ruszysz się (2). \diamond *3 sg* ruszy się (28). \diamond *1 pl* ruszymy się (7), ruszemy się (3); -ymy *RejZwierc* (2), *BielSjem*; -emy *ZawJeft, ActReg*; -ymy : -emy *SarnStat* (4:1); ~ -emy (1) *ZawJeft*, -émy (1) *SarnStat*, -emy (1) *ActReg*. \diamond *3 pl* ruszą się (14). \diamond *praet 1 sg m* rusz(e)łem się (1) *ActReg*, -em się ruszył (1) *KochPam*. \diamond *2 sg m* ruszyłeś się, -eś się ruszył (2). \diamond *3 sg m* ruszył się (87). *f* ruszyła się (9). *n* ruszyło się (3). \diamond *1 pl m pers* ruszyliśmy się, -smy się ruszyli (5). \diamond *3 pl m pers* ruszyli się (64), rusz(e)li się (1) *ActReg*. *m an* ruszyli się (1) [*cum N pl: psi*]. *subst* ruszyły się (6). \diamond *plusq 3 sg m* był się ruszył (2). \diamond *3 pl m pers* ruszyli się byli (1). \diamond *imp 2 sg* rusz się (6). \diamond *3 sg* niech się ruszy (1). \diamond *1 pl* ruszmy się (2). \diamond *2 pl* ruszcie się (1). \diamond *3 pl* niech się ruszą (1). \diamond *con 3 sg m* by się ruszył (3). *f* by się ruszyła (1). \diamond *1 pl m pers* byśmy się ruszyli (1). \diamond *2 pl m pers* byście się ruszyli (1). \diamond *3 pl m pers* by się ruszyli (4) *BielKron* (2), *KochCz, SarnStat*, by się rusz(e)li (1) *ActReg*. \diamond *part praet act* ruszywszy się (37).

Sł stp s.v. ruszyć, Cn s.v. mi; mieszkam, nie spieszę się, Linde XVI – XVIII w.

1. Wykonać ruch, poruszyć się; *moveri Vulg, PolAnt; commoveri Vulg; elevari, vertere se PolAnt* (44) :

a. O istotach żywych (też nadprzyrodzonych) (28) : *BierEz* D3; Mora też iest niemoc [...] gdi sie człowieku we łpaniu widzi, iakoby go czo przyległo, tak iż sie rużzić nie może *GlabGad* D8v, D2; *RejKup* f4, g4v, h7; [*pijak*] Káľzle/ mručzy/ wierci sie/ łoże pod nim trzeľzczy/ A obiemá końcomá co sie rużzy wrzeľzczy. *RejWiz* 31; Tákże piľze Herberťtyn iż sie mu thák tráfiło/ gdy przeciw iemu wyieźdzáá Moľkwá/ wiedzyał ich obyczay/ rużył sie troche ná koniu siedząc iako by chciał s koniá s sieść. *BielKron* 434v; *GrzegRóżn* O; Zátym krol kazał [...] łtolec [*tj. tron*] pošťawić ná czterzech nogách bárzo mdłych. Y kazał [...] wľadzić go [*swego brata*] ná on łtolec. [...] [*rzekł brat:*] á teraz siedzę ná bárzo wátłym łtolcu/ á rużyli sie iáko nieopátrznie/ złámie sie łtolec á ia vpádnę w doľ/ z ktore^{go} niepowłtáne. *HistRzym* 94; Y ná znak doľkonálego zdrowia/ kazał mu [*św. Symeon uzdrowionemu paralitykowi*] onego Rotmiľtrzá [...]/ ktory fie zá nim przyczyniáľ/ aľz do namiotu o łwey mocy odnieść. Tedy go wziął ná rámioná łwoie/ on co fie łam rużyc dopiero nie mogli/ y nioľ tám gdzie on kazał. *SkarŻyw* 30; Ten [*Teodorus*] máło przed tym łwoie wielką wiare y męľtwo pokazał/ nád okrutnym łmokiem/ ktory był w iego fie oyczyźnie Eucháicie okazał wľkałách: ták wielki/ iľz gdy fie rużył/ ziemiá pod nim drzáá/ á kámienie fie krużyło. *SkarŻyw* 187, 75, 595; *RybGęśli* D; *SkarKaz* 385a; Coľz łtoiľz? nie rużyľz fie, y czemu nie idzieľz? *CiekPotr* 61; Widziľz/ [...] iákoć fie [*panienka*] vbraáľ/ Iákoż oná w tey łzácie będzie táncowááľ/ Abo iáko na chyżym obroćie fie ruży *ZbyľPrzyg* A4v.

Zwroty: »nie ruszyć się (z boku) na bok« = *non vertere se a latere ad latus PolAnt* [*szyk zmienny*] (2): Ktora [*flegma*] czáľem ieľzcze sie pan ná bok nie ruży/ Przykro do vľt przyťapi/ á czáľem záduši. *RejWiz* 61v; *BibRadz Ez* 4/8.

»ledwie się ruszyć« (1): [*mówi Rachel:*] Iuż nie czuię mamli duľzę Wľzak ledwie sie łama rużę *RejJóz* B6.

»nie śmieć się ruszyć« (3): Siedzi [na królewskim tronie, nad którym zawieszono miecz] zwięsiwszy głowę by ná wiofnę gąłką [...]. Powiedział: iakoż ia mam łobie dobrze tułzyć/ A ia drzę iako rybá/ á nie śmiejm fie rułzyć. *RejWiz* 70v, 71; *RejFig* A6v.

»z ziemie się ruszyć« = *powstać* (1): Ofyel [...] Kędy káka tám bywa gnoy/ á gdzie fyufka tam bywa zroy [tj. zdroj]. Kędy lega tám fie kruffy/ łciężkołcią fie z ziemie ruffy. *March*¹ A3v.

Przen (3): Nam et ipse deus meus [...]: non mouebor amplius. Boć on łam ielt bog moy y zbawiciel moy/ on mie kłobie przijał/ a przeto fie więcey nierułzę (*koment*) To ielt zawždy w iego woli będę trwał (-) *WróbŻółt* 61/2; [*Job mówi do Boga:*] Gdyż oto widzę iż teraz tu w prochu włnać mułzę/ Gdy mie ráno łzukác będziełz przed tobą fie nie rułzę [*Vulg Job* 7/21]. *LubPs* hh6v; *BibRadz Dan* 11/14.

b. *O częściach ciała* (4): Tetanus, morbus est, id est spasmus, nyemocz w shygy, ysz syą ruszicz nye moze *BartBydg* 157b; Bom tak mowił/ Aby fie nigdy nie kocháli ze mnie nieprzyiaciele moi: á gdy fie rułżyły nogi moie/ mowili ná mie wielkie rzeczy. *Leop Ps* 37/17; Ieden [*jest rzqd*] niewidomy/ przez żyły/ ktore od głowy idą y włzytkimi członkami władną: drugi widomy przez oczy/ ktore wkázuią gdzie y iako ktory członek rułżyć fie ma. *SkarJedn* 58.

Zwrot: »z miešca się ruszyć« (1): boleść ku bolešci przydáli twoim ránom/ gdy cie okrutnie powrozami rošciągnęli/ według długošci y łzerokošci krzyża twe⁸⁰: tak iż fie z miešcá rułżyły włzyłtkie łtawy łubtelnego ciála twego. *LatHar* 292.

c. *O niemogących się samoistnie poruszać narządach ciała: obruszyć się* (2): Bo żył lat łto y dwádziešciá w takiey šile y zdrowiu/ iłz oczy iego niezłępiály/ áni fie rułżyły zęby iego. *SkarŻyw* 485.

Zwrot: »na stronę się ruszyć« (1): Drugdy łye máćicá ná łtronę rułży/ áłbo ná doł zerwie/ tak iż więc z łoná wiš: Ná takowá przygodę/ czyn łto lekárłtwo: [...] *SienLek* 116.

d. *O obiektach fizycznych* (10): *BibRadz Is* 41/7; [*książęta litewscy*] košcioł S. krzyża ná łyfey gorze wylupili/ y drzewo krzyża S. wzyłi/ s ktorym nie mogli żadną miárą wiechác/ bo wozá z mieyłcá nie možno rułzyć/ áż ieden Rušin powiedział/ poki thego drzewá Świętego na łwe mieyłce nie dołlećie/ poty łie ten woz nie rułży. *BielKron* 376v, 321v; *KuczłKat* 175; O głupłtwo y šlepotá niewymowiona: tenli [*cielec*] wybáwić mogł/ co fie łam rułzyć niemoże/ á wczynienia y rąk ludzkich potrzebowáł? *SkarŻyw* 490, 98.

W porównaniu (1): Iako owo gdy łkálá namniéy łye nie rułży/ Chočia biją w nie wály/ przedšię fie nie kruffy: Tak ma wiárá y miłóšć łtawi łye łtátecznie/ Ze nikomu/ iedno iéy łłuzýć będę wiecznie. *PudłFr* 51.

Fraza: »ani się ruszy(ł, -a)« (3): Ani łye waga ruffyła Przetłfyę łtoij yako była *RejKup* Bbv, bb8v; á przodek okřetu thák łtánáł że fie áni rułżył [*manebat immobilis*]/ ále zad łamał fie od náwáłnošci wod. *BibRadz Act* 27/41.

2. Wyruszyć, opušcić dotychczasowe miejsce pobytu, zacząć się przemieszczać (318):

a. *O istotach żywych (też nadprzyrodzonych i Bogu): po ziemi, po (w) wodzie, w powietrzu; proficisci* *Vulg, PolAnt, JanStat*; *abire, surgere* *Vulg, PolAnt*; *consurgere, movere* *Vulg, Mqcz*; *moveri* *PolAnt, JanStat*; *discedere* *Mqcz, PolAnt*; *ascendere, egredi, exsurgere, recedere* *PolAnt*; *progredi* *Modrz*; *se movere* *JanStat* (313): *LibLeg* 11/41; Mam ia czo z łobą czynić niž walze gžła łułzyć Ale gdys fie naparła iuž fie mułzę rułzyć *RejJóz* D7; I gdy iuž ruffyli fie mężowie áby łzli ku podpifániu ziemie/

przykazał im Iozue/ mówiąc: [...] *Leop Ios* 18/8, *Iudic* 20/18, *4.Reg* 7/7, 25/26; *BibRadz Iudic* 9/35; przyparł [oślica] bokiem w ciąfney drodze nogę iego [*Balaama*]/ dąley fie niechciała rużyć. *BielKron* 42v; á tak rozumiem iż fie nie rázem wżytcy rużyli/ pierwey iedni potym drudzy *BielKron* 336, 391; Krol. I.M. dworowi fwemu rużyć fie kazał *GórnDworz* Dd7v; *ArtKanc* S20v; *GórnRozm* E; Cąły dzień go [*chytrego dłużnika*] nie vyżrzyfz: w wieczor fię vkaże/ [...] Gdy fię rużą lelkwie/ y myfzy fkrzydlate: Nocni Krucy/ Latawcy/ y Sowy rogáte. *KlonWor* 74; Iáko ná kárku końskim kiedy ocokály Slep vśiędzie: piie krew bydlęcą dzień cąły. [...] Prožno depce nogámi fzkápá czárnogrzywa: Nie ruży fię on owad/ nie odleci fínadnie; Aż pełen y opiły ná ziemię vpádnie. *KlonWor* 76.

ruszyć się do kogo (3): *BielKron* 410; *ZawJeft* 21; My się tez ztad do w̄m ruszemy skoro vsłyszemy zelud zKrakowa zanieprzyacielem wyprawicie zebysmy zatym przespieczniej iachac mogli *ActReg* 13.

ruszyć się od kogo, od czego (2): Nie rużył fie Krol odemfzey áz íam Wituł począł wołać áby przeštał tych paćierzy. *BielKron* 383v; Gorfzē niebefpieczeńftwo w domu vczuiemy/ Niżli kiedy do woylká od was fye rużemy. *ZawJeft* 21.

ruszyć się z czego (7): MOłkwá to w obyczáiu ma/ iż gdy przeciw pośtom wielkim y máłym wyieždzáią/ [...] Nie s ftápi s fwey drogi nikomu/ áni fie s konia ruży/ áz ten pierwey powftanie ku ktoremu wyiechał *BielKron* 434v, 24, 412; *Clinicus*, [...] Który fie z łozá nie może rużyć przed ciężką chorobą. *Mącz* 57c; Ná ten czás mi fye mátká włáfnie vkazáła/ A ná rękú Orzulę moię wdzięczną miałá. Iáka więc po paćiorek do mnie przychodziła/ Skoro z fwégo pośłania ráno fye rużyła. *KochTr* 20; *KochProp* 14; Krol Porfená tákowemu przedfięwzięciu y ftałości zdziwiwfy fie s ftołká fwego rużył fie/ y kazawfzy onego Młodzieńcá od ognia odiać/ łágodnie do niego záczał mówić *Phil* C2.

ruszyć się ku czemu (1): Ludzie oni co przed miałtem leżeli vfyfzawfzy ryk rużyli fie ku onemu rykowi chcąc korzyści doftać. *RejZwierc* 163v.

ruszyć się na co (3): Cefarz ná oštáthku miefiącá Máia s fynem fwoim z Bruxelle do Aufzpurku/ rużył fie ná Syem/ wzięwfy fobą Salkie Kfiążę poimáne *BielKron* 235, 420; *StryjWjaz* A4v.

ruszyć się z kim, z czym (13): *RejKup* f4v; Tedy Abram rużył fię z námiotem fwym/ á przeniośł fię y mieszkał w rowninie Mámre *BibRadz Gen* 13/18; Pothym Władziłlaw od puł poftu/ rużył fie do wielgiey Polfki z młodą krolową *BielKron* 381v, 170v, 419v; *StryjKron* 687; *KochProp* 14; *ActReg* 60; *KochCz* B2; A kiedy fię brał w drogę/ y z bydłem fię rużył/ A wołkow fwych odifkác iuz fobie nie tufzył/ Poczuly niebożetá fwe ftádo znáioime *KlonWor* 23. Cf »z miejsc(a) się ruszyć«, [»ruszyć się precz«].

ruszyć się za kim (1): A potem dla niedośtátku ziemie fwoiey/ rufyli fie zániem wflyfcy krewni przyiaciele iego *RejPs* 154v.

ruszyć się dokąd (44): *LibLeg* 11/76; Y rufyłeś fie [*Panie Boże*] potem ná wyfokóć *RejPs* 98; *Diar* 81; Ktory [*Racyjo, skrzydlate dziecię Minerwy*] kiedy cie vżrzał iuz mi lepiej tufzył/ Ze ty mnie maśz náuczyć [*a więc, że już jest niepotrzebny*]/ íam fie wzgorę rużył. *RejWiz* 43v, 46; Rużywfy fię tedy ku Gácór áz ku Wfchodu oney doliny/ fzukáli páftwiłká bydłu fwemu. *BibRadz 1.Par* 4/39, *Ps* 131/8, *Iudic* 2/15; Rużyli fie [*Izraelici*] indziey ná pułzczą *BielKron* 31; Tegoż roku Krol Olbrácht rużył fie s Krákowá do Prus *BielKron* 400v, 31v, 40v, [211], 228, 233v (23); *KochPs* 82; *StryjKron* 657, 687;

Co pocznie [*nadobna Katarzyna*]/ gdzie się rufzy/ wdzięczność ią spráwuie/ Y wśzędy Niewidoma zá nią pośtepuie. *KochEpit* A2v; *KochPam* 86; *KochProp* 14; *ActReg* 60. Cf *Zwroty*.

ruszyć się skąd (49): *RejKup* f4v; *Leop Num* 21/12, *Deut* 2/1; S ktorey Bulgáryey rufzywśzy sie lud ze wśzytkim narodem oboygá pogłowia/ ízukáiąc lepszey żywności zyemie [...] przyźli nád morze ktore zowiemy Pontus Euxinus *BielKron* 170v; Tegoż roku Zygmunt Krol/ rufzył sie z Litwy do Polłki/ prośtho ná Syem do Piotrkowá *BielKron* 420, 31v, 40, [211], 215, 233v (14); Post diem quartum quam ab urbe discessimus, Po czwartym dniu yákośmy sie z miáftá rufzyli. *Mącz* 314c, 233d; A (ták) rufzyliśmy sie od Chorewá/ y przefzliśmy wśzytkę (onę) pułzczá wielką á ítráfną *BudBib* *Deut* 1/19, *Num* 10/12; Nápuśće do ónéy Sádzawki Wody y Kárpiętá do niéy władź ilé ich miéć będziefz: támże lye w ónym dóle ná źimę położá/ y nie rufzá lye z niego/ aż záśię ná Wiofnę kiedy ciepło vderzy *Strum* P; *StryjWjaz* A4v; *SkarŻyw* 283, 348; *StryjKron* 91, 657; *ActReg* 13, 51, 60, 154; *SarnStat* 655. Cf »z miejsc(a) się ruszyć«, [»ruszyć się precz«].

cum inf (1): Tákże gdy was Pan wyfłá z Kádefbárne/ ábyfćie sie rufzyli poliádadź źiemie ktorá wam dáł/ tedyfćie wy odporni byli rofkazániu Páná Bogá wáłzgo *BibRadz* *Deut* 9/23.

W porównaniu (1): Niech iák ciężki kámién z mieyfć fwyh rufzyć sie nie mogá [*srogie narody*] *LubPs* gg3.

Zwroty: »ruszyć się drogá [*dokąd*]« (1): gdzieśmi tego czassv czekały on [*pan sendziak*] niedoczekawfchi czáśfv slozonego rvfzil sye barfo plocho nam nieoznaymywfchi thá drogá prośto kv Byalagrodv na dol Telygolya. *LibLeg* 11/77.

»z miejsc(a) się ruszyć« [*w tym: dokąd* (4), *z kim, z czym* (2)] [*szyk zmienny*] (17): *LubPs* gg3; Potym s tego mieyfćá rufzywśzy sie/ rozbili namioty w Oboth w Iebárim *BielKron* 42, 35v, 40 [2 r.], 40v, 60, 297v, 338v, 403; A gdy vśłyfzał [*Pan*] o oney niemocy iego [*Łazarza*]/ nie rufzył sie z mieyfćá onego przez dwa dni. *RejPos* 352v; *WujJud* 70v; *SkarŻyw* 348, 480, 518; Namilfze/ iam sie zdumiáłá Y wśzytkam práwie ítruchlálá. Nie mogę sie z mieyfćá rufzyć Muśi tu cóś ítráfnego być. *MWilkHist* H; *PaxLiz* C2.

»z miejsca się ruszyć« = *zacząć coś robić* (1): Bo drudzy chcá w rzeczy do dobrego/ y mowią: Radbym był tákim y tákim: á rękú nie przyłożá y z mieyfćá sie nie rufzá. *SkarKaz* 638b.

»ruszyć się precz« [*w tym: [z kim skąd]*] (1): *BielKron* 456; [[*Wandalitowie*] rufzyli sie ftych kráin precz ze wśzytkim domośtwem z żonámi y z dziećmi pośpołu/ y ftyimi Niemcy s ktoremi mieszkáli *BielKron* 1551 156].

»ruszyć się nie śmieć« [*w tym: dokąd* (1)] [*szyk zmienny*] (2): *SkarŻyw* 480; on [*Teodatus Gedożyk*] w Rzymie będąc nie śmiał sie nigdziey rufzyć *CzechEp* 379.

Szereg: »ruszyć się i wyniść« (1): y nie będzie nikt coby w niey [*w ziemi*] mieszkáł ták z ludźi iáko y zwierzát/ wśzytcy sie rufzyli y wyfzli [*moti sunt, abierunt*]. *BibRadz* *Ier* 50/3.

Przen (6) :

ruszyć się do kogo (1): nuż my tedy niebożátká ktorzy leżymy iáko w opłotkach y ná vlicach/ z dáleká sie dziwuiącz á zágłádáiąc/ á przypátruiąc sie temu wielmożnemu á dziwnemu Bośtwu tego to Páná fwoiego/ rufzmy sie do niego *RejPos* 160v.

ruszyć się skąd (3): A tyś nie Sálomoná/ Bogá vrodziłá: Przetós tákiéy zapláty pewnie godná bylá. Aby lyn twóy namilfzy z máieftatu fwégo Rułzył fię/ prowadził cię do przybytku fwégo. *SiebRozmysł* K4v; *SkarKaz* 387b. Cf *Zwrot*.

W połączeniu szeregowym (1): Wítań z tey złości/ rułz fię z tego błotá/ wychodź z tey ciemnice y więzienia/ wítań co leżyłz/ wítań vmárły á Chryftus cię oświeci. *SkarKaz* 387b.

W przeciwstawieniu: »trwać ... ruszyć się« (1): [*lato*] Zegna ludzie iak dzieci słowy żáłobnymi [...]. Iułzci fię z wámi dziećmi mátká rołtać mułżę/ Iuż mi nie lza dłużey trwáć/ iuż fię co dzień rułze [!]. *RybGęśli* B4.

W porównaniu (1): Smieią ták ludzye mowić moiey nędzney dułzy/ Niech fie wzgorę iáko wrobl z mieyfcá fwego rułzy *LubPs* C3v.

Zwrot: »ruszyć się z miejsca« [*w tym: dokąd* (1)] [*szyk zmienny*] (2): A niedopułfczay [*Panie*] nam wiernem twoiem ábychmy zwielkiem vpádkiem/ á záwftydzeni mieli fie rułfyc [pokoynych [*lege*: z pokojnych, tj. z bezpiecznych] miefc twoich *RejPs* 109v; *LubPs* C3v.

α. *O ruchach wojsk związanych z taktyką prowadzenia bitew lub przemieszczaniem się oddziałów* (200) : *ConPiotr* 34; Gdy fie v[po]koil wiátr/ rycerze w[zy]tko co rozprołzył wiátr zebráli á pothym rułzywłzy fie [*amoto exercitu*] iecháli przez dwádziefciá y pięc dni do niektorego padołu wielkiego *HistAl* [I3]v; A rułzywłfy fie Lud Ifráelłki poráził Moábity: á oni wnet vciekli przed nimi. *Leop* 4.*Reg* 3/24; *UstPraw* D3 [2 r.]; *BibRadz* 4.*Reg* 3/24; kiedy drugi raz będą trąbić/ tedy fie ma rułzyc drugie woylko ktore będzie leżało od południá *BielKron* 39v, 211, 227, 236v, 246v, 312 (11); (*nagł*) Woyná. (-) [...] A to więc w zyłku mamy/ kiedy fie rułzimy/ Więcey niż nieprzyiaciel fámi fie zniłzczyimy. *RejZwierc* 245v, 251; *BielSpr* 15; Y rułzyli fię naprzod ná vftne słowo Iehowy wręce Moizelšzowey Y ciągnęłá chorągiew obozu lynow Iehudy naprzod z woylki fwemi *BudBib* *Num* 10/13, *Num* 4/5, 15, 10/17, 21, 28 (10); A ci [*posłowie*] iefli Heleny názad nie przyniołá/ [...] W[zy]tko fię woylko tedyłz ma rułzyc/ y prołto Ku Troii żagle podác w[za]k ták? *KochOdpr* D3; *SkarŻyw* 484; *BielSen* 15; *ActReg* 3, 15, 128, 171 [2 r.], 183; A Stárołtowie piérwéy niż inni máią fie rułzyc: á to, áby łzkód hámwáli czynić. *SarnStat* 433, 549; [*TarnUst* 301 (*Linde*)].

ruszyć się do kogo (1): rułzyło fie Turkow piędziefiat do nich [*żołnierzy przebranych w chłopskie odzienie*] poczęli im łpiżę odeymowác *BielKron* 247.

ruszyć się ku komu, ku czemu (3): *BielKron* 403v; [*król Władysław Warneńczyk*] Zwiodłzy woylko przeciwné [*tj. Turków*] rułzył fię ku niemu/ Z ktorjm chciál dołyc czjnić przedfięwzięciu fwemu. *CzahTr* Gv. Cf »ruszyć się mocą wszytká«.

ruszyć się przeciw(ko) komu, przeciwko czemu (żywotne) (15): Obieczal yłł gdy poddany iego K.M. koronny, przeczywko Tureczkiem moczom wiłłfzy opyłanem fię rułłá thełł poddany wielkiego Xiełtwa Lytewłkiego [...] znamy fię ziednoczą. *ConPiotr* 34; A gdi było po Swiátkach/ rułzyli fie przeciwko Gorgiálłowi Sthárołcie Idumeyłkiemu. *Leop* 2.*Mach* 12/32; gdy fie przepráwił [*cesarz*] przez rzekę Wernizę/ rułzyli fie przeciw iemu Ewángelikowie *BielKron* 227v; tám [*w klasztorze we Lwowie*] wolno mowili [*rycerstwo*] z ołobná ktho chciál widzenie łwoie powiádał/ domagáiąc fie tego ná Krołu/ áby ich ártykułom ktore ná łpiłku dawáli/ Exekucyá vczynił/ ináczey fie nie chcąc rułzyc przeciw nieprzyacielowi. *BielKron* 423v, 403, 406, 419; ktory gwałł widząc Pánowie Koronni/ wnet

z dwiema tyfiacmi iezdnych Zołnierzow [...] rufzyli fię przeciw Tátarom *StryjKron* 752; *ActReg* 154; Iefli wywołány broniłby fwych dóbr, [...] tedy wedle Státutu Koronného wsfyftká Szłáchtá zięmie/ y powiátu onéy zięmie/ w któręy tákowa máiętność ieft/ wefpółek z Stároftą oného mieyfćá rufzy fie z przypráwá woienną przeciwko onému niepołufznému *SarnStat* 833, 833, 1114; Zátym fię pfi rufzyli przeciwko wilkom/ wilcy teź przeciwko nich/ wtym fię ftoczyły one dwie woýfká w kupę *CzahTr* D3v. Cf »ruszyć się z wojskiem«.

ruszyć się na kogo skąd (2): *LubPs* hh3v; Ná tym Seymie [...] ieft poftánowiono/ [...] áby [...] thák duchowni iáko fwieccy pánowie zbroynie byli pogotowiu Wtolmie/ [...] A z támtąd rufzyć fie profto ná nieprzyacielá. *BielKron* 305v.

ruszyć się z kim, z czym (34): *Leop Iudic* 9/32, *1.Mach* 10/86; *BibRadz Num* 4/15, *Ios* 10/7; Piątego roku wyfcia s pułfczcy/ rufzył fie Iozue z namioty fwymi y ludu Izráelfkiego z Galgale do Sylo *BielKron* 48, 159, 403; Klotáryus Krol zwoýfkim idąc/ dobrá Bifkupftwá Wiromándeńkiego połupił/ y wozy znich nápełnił. fkaráł go P. Bog/ iłz przez trzy dni/ rufzyć fię z onym drapieftwem niemogli. *SkarŻyw* 527; *StryjKron* 457; *KochJez* B; Nie doczekam porzákdu woýfká Węgierfkiego. Dokádkolwiek kto będzie z domu Rákufkiego/ Rządçá wyłfzym obozu woýfká Węgierfkiego. Poko fię fwoiá głowá íam Cefárz nie rufzy/ Z Rzełzá wsfyftká *CzahTr* H2v. Cf »ruszyć się z miejsc(a)«, »ruszyć się z wojskiem«.

ruszać się za kim (2): Rufzył fie krol Olbrácht zá nimi s Krákowá o S. Krzyżu Wiefieni *BielKron* 400, 403.

ruszyć się po kim [= za kim] (3): Poftáł [*Skanderbeg*] przodkiem iáko ná ftraż pięć feth wybornych mężow/ kthore gdy ftraż Turecka obaczyłá á oni fie obładzili rzekomo od fwoich/ powiedziáłá onich Thurkom: Turcy fie rufzyli po nich *BielKron* 255v, 228, 247.

ruszyć się dokąd (51): Castellanowie powiatowy napierwy fię rufłá na mieifcze wfwoyem powiacie ktoremu naznaczą, aby fię flyachta kniemu fciágala. *ConPiotr* 32; Z támtąd fię rufzył do Gázy/ á iž Gázeńczycy záwáarli fię przed nim/ thedy ie obległ/ á miálftheczká okoliczne popalił y łupy pobrał. *BibRadz 1.Mach* 11/61, *2.Par* 13/4, *1.Mach* 11/67; Cefarz fie tedy rufzył zokopánia do Ingolftádium do Nuburgu/ wzięł ij *BielKron* 227v; Cefarz wftąpił/ mufiáł fie potym rufzyć ná ftáre mieýfce blisko Lángingi/ bo wielką nędzę ná fie mieli ze dźdzow wftáwicźnych przez mory y głody *BielKron* 228, 48, 57, 159 [2 r.], 226v, 227 [3 r.] (35); Tedy dla tego íamego kościołá S. ziednoczenia/ Chreściáńskie ony woýfká do Cárógradu fię rufzyły *SkarJedn* 258; *StryjKron* 457, 662; *KochJez* B. Cf »ruszyć się z miejsc(a)«, »ruszyć się w pole«, »wojennym sposobem się ruszyć«, »ruszyć się z wojskiem«.

ruszyć się skąd (55): [*wojsko Aleksandra*] Rufzywłzy fie z onąd [*Inde amoto exercitu*]/ ciágnęli ná mieýfćá pułte do morzá czyrwonego y do Arabiey *HistAl* M6, H7, M6v [2 r.]; Rufzywłfy fie ztámtąd [z *Sychem*] Abimelech/ prziciágnął do miálftheczká Thebes *Leop Iudic* 9/50; Thedy obrocił fie Iudás y woýfko iego drogá po pułfczcy ku miálftu Bozor co rychley [...]. Potym rufyli fie z thąd wnocy/ y ciágnęli áž do twierdze. *Leop 1.Mach* 5/29, *Num* 22/1, *1.Mach* 10/86; *BibRadz Ios* 10/7, *1.Mach* 11/61, 67, *2.Mach* 12/10; Gdy tedy opuścili walkę v Ingolftádium/ Kfiáżetá rufzyli fie ftámtąd/ áby przez Ren niedopuścili przepráwy Bureńfkiemu *BielKron* 227v, 48, 170v, 226v, 227, 227v (19); *BudBib 1.Mach* 5/29, 36, 10/86, *2.Mach* 12/10; [*Witold i Jagiełło z wojskiem*] Rufzywłzy fię od Wukry

ftánełi w rowninie/ W polu Turzym ktore krwią Prufką y dziś słynie *StryjKron* 522; *KochJez* B3v; *ActReg* 143; *SarnStat* 132 [2 r.]. Cf *ruszyć się na kogo skąd*, »ruszyć się z miejsc(a), »na wojnę się ruszyć«.

Zwroty: »ruszyć się ku bitwie« (1): przeto oni [*chłopi moskiewscy*] z mieyfcá fwego/ gdzie Woyłkiem leżą/ nie rádži fie rużą ku bithwie/ chcąc áby ie náiechano. *BielSpr* 66.

»ruszyć się w drogę« (2): Przethož on [*Bakchides*] rużył fie w drogę z woyłki [*Et abiit ut veniret cum exercitu*] wielkimi *BibRadz* 1.*Mach* 9/60; *BudBib* 1.*Mach* 9/60.

»ruszyć się z miejsc(a)« [*w tym: dokąd* (2), z czym (1), którędy (1)] = *exsurgere de locis PolAnt* [*szyk zmienny*] (12): Potym [*Aleksander*] fie rużywłszy z onego mieyfcá [*Deinde amoto exercitu castris*] począł po fzyrokofci onego polá iechác *HistAl* L3v; *Leop Iudic* 9/34; odciągnąwłszy od Niniwe zá trzy dni przefzedł ná polá Bektylet/ z ktorego mieyfcá rużył fie z obozem do gory *BibRadz* *Iudith* 2/10[11]; A ták gdy ci co ná záfadkách byli/ rużyli fie z mieyfc swoich/ á ftoczyli bitwę. Tedy włzyfcy ktorzy z Ionátánem byli podáli tył *BibRadz* 1.*Mach* 11/69; [*Bułgarowie*] rużyli fie s fwych mieyfc czáfu Iuftynianá wielkiego Cefárzá s kłiążęciem fwym Derbalem/ iedni wodą drudzy zyemią/ [...] rzućili fie ná páńftwá Greckie fáfiednie *BielKron* 170v; Iefzcze tedy woyłko Skánderbegowo z mieyfcá fie nierużyło *BielKron* 256v, 39v, 250v, 257, 352v, 411; *BielSpr* 66.

»ruszyć się mocą wszytką [*ku komu którędy*]« (1): Ná oftáttek thę przyczynę [*niespokojne zachowanie ludu przygranicznego*] dawłszy walce Soliman Cefarz/ rużył fie ku niemu [*królowi Ludwikowi*] mocą włzytką/ wodą y ziemią *BielKron* 305v.

»ruszyć się nazad« = *cofnąć się* (2): Cefarz Krześciáńłki ktory ná ten czás był w Linczu/ vmyłłił z rádami fwemi/ áby czekał ze włzyftkim woyłkiem v Wiedniá nieprzyiaćielá/ tákże vczynili/ Gdy fie tego Turcy dowiedzieli/ rużyli fie ná zad/ y poźli precz *BielKron* 211, 406.

»w pogonią się ruszyć« (1): A iefliże fie zá nim [*za nieprzyjacielem*] w pogonią rużymy/ To iuż teź fwą powinność o tym dobrze wiemy. *RejZwierc* 251.

»ruszyć się w pole« (1): W drugim zaftępie ftáre miefzáli z młodymi/ By w zaiemną pomocą byli potężnymi. Rużył fie w pole Hetman AS mężny rzeczony *KmitaSpit* B.

»ruszyć się ku potrzebie« (1): wielcy Polacy [*tj. Wielkopoleanie*] wypráwili <się> ná tę wojnę/ ále máła Polkák [...] niechćiáłá [...] fie rużyc [...]. Polacy tedy wielcy ácz fie rużyli ku they potrzebie/ włzákże żadney połługi nie vczynili *BielKron* 392.

»ruszyć się precz« [*w tym: którędy* (1)] = *wycofać się* [*szyk zmienny*] (8): Máchometh [...] zádney nádzieie niemiał doftác przez moc Kroiey/ á ná káždy dzień mu ludzi vbywáło/ rużył fie precz nocą *BielKron* 257; [*Tatarowie*] zá gorámi Węgierfkimi/ [...] Nábráwłszy ludzi/ dobytká/ y rozmaitey korzyści/ rużyli fie precz. *BielKron* 416, 220v, 383v, 388v [2 r.], 406 [2 r.].

»ruszyć się ku szturmowi« (1): A ták rużyli fie ku fzturmowi/ Azápi/ Oglácy/ Ianczárowie/ y inni wielcy mężowie Tureczcy. *BielKron* 247v.

»[*dokąd*] wojennym sposobem się ruszyć« (2): Téż obiecuiemy: iż kiedy fie My zá gránice Króleftwá woienym fpołobem rużymy [*quando nos ... expeditionaliter proficisci contigerit JanStat* 694]/ włzyftkim obywatelóm náłzym z námi iádącym zápláćimy Práwá Ziemłkie *SarnStat* 909, 892.

»na wojnę (a. na wojenną wyprawę) się ruszyć« [*w tym: skąd (1)*] = *ad bellum moveri, ad bellicam expeditionem se movere JanStat; ad expeditionem transitum facere JanPrzyw* [szyk zmienny] (12): Gdybyśmy poddanym naszym rozkazali ruszyć się na wojnę z granic/ tedy niż się ruszą obiecuiem im dać na łzkodę Kopiją/ pieć [!] kop grofzy *UstPraw* D3, D2; *OrzRozm* V3; *Ad bellum consurgere, Na wojnę sie ruszyć/ gotować. Mącz* 435c; *StryjKron* 677; Tęż obiecuiemy: iż żadnych wstaw nowych niehcemy czynić/ ani rozkazemy poddanym naszym na wojnę sie ruszyć przez Sęymu polpolitégo *SarnStat* 914 [*idem* 67, 123, 298] 49, 67, 123, 298, 892, 1055.

»ruszyć się z wojskiem (a. z wojski), z zastępem (a. z zastępy)« [*w tym: dokąd (5), przeciw(ko) komu (2)*] = *amovere exercitum HistAl; (abire et) venire cum exercitu, abire cum potentia PolAnt* [szyk zmienny] (18:4): A tak [*Aleksander*] ruszywszy się z wielkimi zastępy począł ciągnąć w Indię *HistAl* G6, F6, I2, I4, K6v; Po tej porażce/ ruszył się [*Judas*] z wojskiem [!] [*movit exercitum*] ku Efron miałtu obronne^{mv} *Leop* 2.*Mach* 12/27, *Iudic* 9/34; Iozyałz bojąc się aby on [*Necho, król egipski*] nie ciągnął przez ziemię jego posiadac iey/ ruszył się też z wojskiem przeciw niemu. *BibRadz* I 253c *marg*; wszakoż był ielzcie pewnie niepothánowił gdzie się naprzod z wojskiem ruszyć miał *BibRadz* I 428c *marg*, 1.*Mach* 7/10, 9/60; Látá 1410. Władziszlaw Krol Polski ruszył się z wojski swoimi do Prus *BielKron* 383v, 39v, 229, 367; *Castra movere, s wojskiem sie ruszyć. Mącz* 40b; *BudBib* *Num* 10/18, 1.*Mach* 3/40, 7/10, 9/60; *StryjKron* 447; Tęż choćby dziśieyzy Cęfarz albo jego potomkowie Cęlarze osobą swą z wojskiem przeciwko Mistrzowi y Zakonowi ruszyli się [*cum exercitu contra Magistrum et Ordinem se moverent JanStat* 846]/ nie mamy przy nim albo potomkowie naszym iść podpomozieniem/ radą/ pomocą/ albo łáfką. *SarnStat* 1070.

»ruszyć się zbrojną ręką« (1): IElfi právem zwyciężony nie dopuści wwiązania/ [...] tedy Stároftá mieycá ruszyć się mocną y zbrojną ręką będzie powinien [*movebitur manu forti, et armata JanStat* 672] *SarnStat* 831.

Szeregi: »ruszyć się i ciągnąć« = *surgere et descendere PolAnt* (2): Ruszywszy się y ciągnąwszy [*Profectique*] iąd synowie Ibraélfcy/ položyli się na polach Moábfcich *Leop* *Num* 22/1; *BibRadz* 1.*Reg* 26/2.

»jechać i ruszyć się« (1): Tęż ielfi kiedy przereczonym naszym poddanym za granice Krolestwa naszym wojennym sposobem iechać/ y ruszyć się rozkazemy [*expeditionaliter exire, seu se transferre mandabimus JanPrzyw* 15]: tedy pięć grzywien na każde drzewo [= *włócznię, tj. uzbrojonego żołnierza*] zapłacić y rozdać obiecuiemy *SarnStat* 892.

»ruszyć się abo postąpić« (1): Bo ponieważ to żołnierska ielt rzecz/ y zástánowić się/ y ruszyć się abo postąpić [*progredi*]/ y vderzyć na nieprzyaciela/ y cofnąć się na zad/ [...] tedyć zaprawdę/ ktorzi się w takowych iákoby cieniách wojny niećwiczyli/ niemoże to być/ aby [...] *ModrzBaz* 112.

Przen (2) : Lękl się [*młodzieniec*] aż stánał wzytek na poły zemdláły/ [...] Bo vřzał s pieklá rotę kiedy się ruszył/ A po swiátu lzyroko wnet się rozproszylá. *RejWiz* 82v.

Zwroty: »w pole się ruszyć« (1): Kto lud vkromi/ y náwróci one? Zaż nie ty Pánie/ ktorzyś nas rozproszyl/ Aczeń się w pole z wojskiem swym nie ruszył? *GrabowSet* E4.

»z wojskiem się ruszyć« (1): *GrabowSet* E4 *cf* »w pole się ruszyć«.

b. O częściach ciała; w przeni [skąd] (2) : A iuż więcey nie dopuścżę rufyć sie [commoveri] nogam ludu Ibraélkiego z tey ziemie/ ktorąm dał oycom ich *Leop 4.Reg 21/8*.

Zwrot: »ruszyć się z miejsca« (1): Nie mowi głowá nodze/ [...] co mi po tobie íprofná nogo/ niedbam o cię. Ale iey ízánue: bo wie iż się bez nogi rufyć z mieycá nie może. *SkarKazSej 677a*.

c. O obiektach fizycznych; proficisci PolAnt (3) : Y bywáło gdy się rufyć miáła íkrzyniá [tj. *arka przymierza*]/ tedy mawiał Moizefz: powítań Iehowo á rosypą się nieprzyiáciele twoi *BudBib Num 10/35*.

ruszyć się skąd (2): [GDY íye Obóz iuż rufyć ma/ tedy przodkiém Dziaála/ Prochy/ y inné wízyftkié Wozy kthemu przyślufzáiáćé/ máią íye naprzód z Obozu rufyć *TarnUst 301 (Linde)*]. *Cf Zwrot*.

Zwrot: »nie ruszyć się z miejsca« (2): Echyni. [...] íest na poł ítopy ribka mała, iakoby j ístinus barzo moczná íest, Tako chyciwízy sie łodziey: y nawiętszą záłthanowi iá aże sie nie rufy z miełtca *FalZioł IV 34b; RejAp 64*.

W przeni (1) : To íest rzecz iáwná/ iż káżdá gorá/ to íest zwirzchność álbo kroleństwo/ y káżdá ínułá zátrzęłona być muśi/ ácz sie nie rufy z mieycá íwego *RejAp 64*.

3. Dotknąć; w przeni (1) :

Zwrot: »palcem [czego] się nie ruszyć« (1): Bo wiązú [doktorowie i faryzeuszowie] brzemioná ciężkie y trudne ku noszeniu/ y kładú ná plecy ludzkie: á pálcem íwym niechcú się ich rufyć [*digito autem suo nolunt ea movere*]. *WujNT Matth 23/4*.

4. Uszkodzić się, naruszyć się (1) : bárzo íye rady ná tych Młyniéch ítawy rwą: ábowiém nie może być bez tego by íye y Grobla nie miáła trząść kiedy Młyn miele/ y ty korytá którymi wodá idzie ná kołá mułzú íye w Grobléy rufyć. *Strum 12*.

5. Zostać ogarniętym przez uczucie [czym] (2) : A wierz mi iż tá cnotá/ káżdemu przyślufzy/ A íście pyękny klenot/ kto sie wítydem rufy. *RejZwierz 130v*; A przetoż Antyoch będąc żalem wielkim wwymyśle zięthy/ á rufywízy się miłofierdziem [*et versus in misericordiam*]/ záplákał *BibRadz 2.Mach 4/37*.

6. Przerwać bezczynność, zacząć coś robić (3) : Rufz się y ty coś w ósobie Miáłtá [tj. *przedstawiciel miasta*]/ Bądż mężem mów co krzeczy/ nie ítoy by niewiáłtá. *RybWit B3v*.

Zwrot: »ruszyć się do roboty« (1): Nuż tá [niewiastá] w ízácie kółztowney/ [...] Widził íák się to ízerzú ná niey te choboty/ Táby się trudno miáła rufyć do roboty. *ZbylPrzyg A2v*.

Przeni (1) : Rufz sie [*Exsurge*] zołtarzu y hárffo/ powítań z zaránia. Będę sie [*lege: cię*] wznawał między ludzmi Pánie: y będąc ípiewał między narody. *Leop Ps 107/3*.

7. Pojawić się, powstać, zacząć się; superinvalescere Vulg (3) : Zadny sie człówek nye zbáwi kędy sie gniew rufy. *LubPs N2*; Xenokrátés twierdzi iż w wpláwach dobrze íeść koryánder/ bo ile ziarnek w wpláwach zije tyle dni íyę wpláwy nierufzú. *SienLek 110v*.

ruszyć się skąd (1): Y rufzú się też wiátry od włchodu íłóncá/ kthorzy onę część róspędzú *BibRadz 4.Esdr 15/38[39]*.

8. Zmienić się [czym] (1) : (*did*) Piekarz za zły wykład śnu łaię [Józefowi] y nie wierzy (–) Ia nie mam zacząc dziękować po diable mi tuży Acz iednak ma dobrą [lege: dobra] myłł [tj. *dobre samopoczucie*] nicz śie tym nie ruży *RejJóz K.*

9. Zmobilizować się, stanąć do walki (też o pospolitym ruszeniu) (5) : Aby też wítawicżna słuźbá v nas byłá/ Niechby rok każda żiemia koleia służyła. [...] Ztądby miały Pánienki Rycerśkie ćwiczenie [...]. Gdzie gwałtowna potrzebá wżyśtkie śie rużymy/ Sto tyśiac ludzi v nas zbroynych być tużymy. *BielSjem 19.*

ruszyć się ku czemu (2) : [*Przysięga mistrza Zakonu Krzyżackiego:*] Téż obiecuiemy [...]: iż ku opánowaniu Ziem/ Zamków/ Miałł/ [...] Ie^{go} M. Króla/ Kśiążąt/ y Biskupłtw przereczonych/ y wżyśtkich poddanych pod pánowaniem ie^{go} będących [...] nie rużymi śie *SarnStat 1101, 5.*

ruszyć się na co (1) : Rużyli śię byli tegoż Roku Pánowie y Rycerśtwo Litewśkie ochotnie ná odpárcie Mołkiewśkiego gwałtu *StryjKron 782.*

ruszyć się z czym (1) : Przypałż do boku śwóy miecz wzłocony/ Cny bohátyrże: miecz ná wżyśtki śtrony Sławny/ y znáczny: z tym śye ty ruż śmieie/ Y grom niechętne śwé nieprzyaściele. *KochPs 67.*

Synonimy 2. postąpić, pość, udać się; 3. dotknąć, dotknąć się, tknąć; 6. powstać; 7. pojawić się, powstać, zjawić się; 8. mienić się, zmienić się.

Formacje współrdzenne cf RUSZYĆ.

Cf RUSZENIE

ALKa, MN